Voorwoord

Stilte geeft een realiteit weer die door ieder individu op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd. De interpretaties van deze realiteiten zijn noodzakelijk om de stiltes van het leven een betekenis te geven. De mens toont zich in staat de betekenis van de stiltes op geheel eigen wijze in te vullen. Stilte gaat vaak samen met eenzaamheid. Iedereen heeft wel eens behoefte aan stiltemomenten om alleen met jezelf te kunnen zijn. De manier waarop mensen stilte en eenzaamheid ervaren kan verschillen. Zo bestaan er in het Engels bijvoorbeeld twee woorden voor eenzaamheid. De Engelsen maken een verschil tussen *solitude*, dat in de meeste gevallen een positieve connotatie heeft, en *loneliness*, dat in de meeste gevallen een negatieve connotatie kent. *Solitude* definieert zichzelf in het Nederlands als een bepaalde teruggetrokkenheid of retraite van de menselijke geest. Dit zou noodzakelijk zijn om de menselijke geest naar een hoger niveau te brengen, aldus bekend filosoof Friedrich Nietzsche. Daarentegen betekent *loneliness*, vertaalt in het Nederlands, iets als 'alleen zijn, zonder gezelschap', en kenmerkt het meer een bepaald gevoel dan een daadwerkelijke actie zoals bij *solitude*.

Binnen de geschiedenis is eenzaamheid ook een terugkerend verschijnsel. In sommige gevallen ging die eenzaamheid gepaard met hoogmoed. In de Griekse oudheid werd dit ook al opgemerkt, wat blijkt uit de verhalen binnen de Griekse mythologie. Denk bijvoorbeeld aan het bekende verhaal van Icarus, die afzonderlijk van zijn vader Daedalus zo hoog kwam te vliegen dat hij te dicht bij de zon in de buurt kwam waardoor zijn vleugels smolten, waarna hij te pletter viel in de oceaan en verdronk. Of het droevige verhaal van de Titaan Prometheus die de Griekse goden provoceerde door de mens het vuur te schenken, waarvoor hij werd gestrafd en vastgeketend op eenzame hoogte aan de bergketen Kaukasus, totdat hij werd gered door de Griekse held Herakles.

Een ander vergelijkbaar verhaal is te halen uit de klassieke verzen van de Hebreeuwse profeet Obadja, waarin hij de hoogmoed van Edom omschrijft. Edom was een koninkrijk in de Bronstijd en begin IJzertijd, gelegen tussen het hedendaagse Israël en Jordanië. Kenmerkend voor het Edomitische koninkrijk was de geografische ligging. Het land van Edom bevond zich namelijk op grote hoogte van het Seïrgebergte. Volgens de verzen van Obadja heeft dit gegeven geleid tot de hoogmoed van Edom die hij als

225 Eenzame Hoogte.indd 385 17-11-2020 11:28:25

volgt omschrijft: 'De overmoed van uw hart heeft u misleid, u, die woont in rotskloven, in uw hoge woning; die bij uzelf zegt: Wie zal mij ter aarde neerhalen? Al zoudt gij uw nest zo hoog bouwen als de gier, ja, al was het geplaatst tussen de sterren, vandaar zal ik u neerhalen, luidt het woord des Heren.'[1]

Beide verhalen demonstreren de tragedie van het individu op eenzame hoogte en laten zien dat de menselijke associaties met hoogtes in sommige gevallen slecht van aard zijn. Toch zijn er ook genoeg positieve voorbeelden te vinden binnen de historiografie. Bijvoorbeeld de religieuze beschrijvingen van de hemel, of in sommige religies, van 'hemelen' op aarde.

De interpretatie van de hemel is gaandeweg gekarakteriseerd als een plek die inherent verbonden is aan geluk en overvloed. Tegelijkertijd ook een plek waar eenzaamheid niet bestaat omdat men in gemeenschap met God leeft. Hierdoor lijkt de koppeling tussen 'hoogtes' en 'eenzaamheid' in het niet te vallen. Toch valt daar het een en ander over te zeggen vanwege het feit dat de hemel eveneens symbool staat voor de dood. Het verlies van een naaste of geliefde kan in die zin ook een bepaalde eenzaamheid oproepen. De associaties die gepaard gaan met een begrip als de hemel zijn dus op verschillende manieren te interpreteren.

De meerzijdige associaties van de hemel ziet men gelijkerwijs goed terug in de schilderkunst van de Romantiek. Een kunststroming die vooral de verbeeldingskracht en subjectieve expressie van de individuele kunstenaar beklemtoont, waarbij het sublieme een sleutelrol heeft. Het sublieme zou de bezieling van de natuur zijn welke de kern van de Romantiek vormt. Deze gedachte kwam voort uit een uitspraak van Lord Byron die het sublieme als volgt omschreef:

I live not in myself, but I become

Portion of that around me; and to me,

High mountains are a feeling, but the hum

Of human cities torture: I can see

Nothing to loathe in nature, save to be

A link reluctant in a fleshly chain,

225 Eenzame Hoogte.indd 386 17-11-2020 11:28:25

Class'd among creatures, when the soul can flee,

And with the sky, the peak, the heaving plain

Of ocean, or the stars, mingle, and not in vain.[2]

Om het sublieme te illustreren is het schilderij *Der Wanderer über dem Nebelmeer* van de Duitse voorman van de Romantiek, de kunstschilder Caspar David Friedrich, een buitengewoon goed voorbeeld. In het middelpunt van zijn schilderij staat een in het zwartgeklede man op eenzame hoogte, kijkend over een zee van nevel beneden hem. Enkele steile bergtoppen rijzen boven de zee van nevel uit en staan in contrast met de rustige wolkenpartij die zich daarboven bevindt. De man staat met zijn rug naar de kijker toe waardoor men hetzelfde natuurspektakel aanschouwd als de man in het schilderij. De compositie heeft iets overweldigends vanwege het uitgestrekte en imposante uitzicht. Dit overweldigende gevoel zou het sublieme moeten voorstellen. Oftewel, een moment van bezinning en inkeer over het leven en de natuur die inherent aan elkaar zijn verbonden.

Naast deze nogal poëtische invulling van eenzame hoogtes zijn er natuurlijk ook praktische benaderingen van dit thema. Zo wordt er binnen het werk van een architect ook rekening gehouden met hoogtes. Nu lijkt dit misschien wel wat vergezocht van de eerder aangehaalde associaties van hoogtes maar voor bepaalde architecten geldt hetzelfde. In een toespraak tijdens het wereldhoogbouwcongres in 1995 omschreef de wereldberoemde architect Ceasar Pelli zijn visie van de mens in relatie tot hoogtes. Volgens Pelli waren bouwwerken als de toren van Babel, de piramide van Cheops, Indiase tempels en bouwsels van de Maya's, allemaal symbolische voorbeelden van aspiraties van de mens om tot de hemel te reiken; 'Torens functioneren daardoor als intermediair tussen hemel en aarde'. Zijn architectonische bouwwerken beschouwt hij als verticale lijnen die de hemel en aarde met elkaar verbindt, met alle spirituele connotaties die daarbij horen. Pelli combineert de uitvoerbaarheid van zijn werk met de diepere betekenis van hoogtes uit het heden en verleden. De drang om hoog te bouwen komt, als we Pelli dus moeten geloven, voort uit de wil van de mens om tot de hemel te reiken.[3]

De afgelegen toppen van deze bouwsels brengen net zo goed als alle andere afgelegen plekken in de wereld een bepaalde eenzaamheid met zich mee. Deze link heeft het onderwerp voor dit nummer tot stand gebracht. Als redactie raakten wij namelijk gefascineerd door de multi- interpretabiliteit van het

225 Eenzame Hoogte.indd 387 17-11-2020 11:28:25

thema 'eenzame hoogtes'. Net zoals de Engelsen verschillende betekenissen geven aan het woord eenzaamheid, willen wij de verschillende betekenissen van eenzame hoogtes doorgronden. Dit kan op een letterlijk manier, door te kijken naar de verschillende hoogteniveaus in de wereld, of op een figuurlijke manier, door te kijken naar de menselijke geest en zijn eigenschappen.

In het eerste artikel van prof. Marc Van De Mieroop maken we een sprong terug in de tijd en noteren we het jaar 2500 v.Chr. Het was rond deze periode dat de grote Pyramides van Gizeh werden opgetrokken. Hoe kon men dit gigantische bouwwerk bouwen zonder de geavanceerde technologieën die wij vandaag de dag hier allemaal voor zouden gebruiken? Prof. Van De Mieroop zal deze vraag proberen te beantwoorden door het meest recente gevonden archeologische bewijs uit het Oude Egypte te analyseren en omschrijven.

In het tweede thema artikel neemt Bach-kenner Wim Faas u mee in de wereld van deze gevierde componist. Johann Sebastian Bachs muziek is namelijk van een derglijke ongekende kwaliteit dat hij volgens Faas zelfs op 'eenzame hoogte' staat tussen zijn beroepsgenoten. In zijn artikel heeft Faas daarom ook stapsgewijs zes argumenten uitgewerkt die deze stelling onderbouwen en krijgt u daarbovenop ook nog eens te weten welk muziekinstrument Bach het hoogst achtte.

Het themagedeelte wordt afgesloten met een artikel over de ontwikkeling van de lichaamslengte in Nederland (1850-2007). Dr. Vincent Tassenaar stelt zichzelf de vraag in hoeverre deze ontwikkeling gepaard ging met een afname van ongelijkheid in levensstandaard. Door verschillen in lichaamslengte tussen sociale groepen en tussen Nederlandse regio's te analyseren tracht Tassenaar hier een antwoord op te vinden.

In onze gebruikelijke Hoog van de Toren rubriek zet promovenda Suzette van Haaren haar vraagtekens bij de kritiek die gegeven wordt op het hergebruiken van middeleeuwse afbeeldingen voor het verspreiden van bijvoorbeeld internet memes. Middeleeuwse kunst wordt online namelijk steeds vaker gebruikt voor dit soort grappige capriolen. Van Haaren verkent in hoeverre er sprake is van deze toe-eigening van de middeleeuwen op de hedendaagse sociale media. In de Levend Verleden rubriek door Pieter van den Heede staat de wereld van het gamen centraal. Van den Heede ziet de populariteit van historische games alleen maar groeien en vraagt zich dan ook af of het enig historische meerwaarde biedt. Door de gamesreeks *Civilization* aan de hand van het werk over 'historische ervaringen' van Frank Ankersmit te analyseren, kijkt Van den Heede of games vanuit een historisch oogpunt zinvol kunnen zijn. De Discordia rubriek is dit keer geschreven

225 Eenzame Hoogte.indd 388 17-11-2020 11:28:25

door Menso Rappoldt en Matthias Luijks en gaat over de ontwikkeling van geschiedschrijving. Binnen een Nederlandse faculteit Letteren zou de geschiedschrijving te veel zijn beïnvloed door de ontwikkelingen vanuit voornamelijk de cultuurwetenschappen. Hierdoor zouden volgens Rappoldt en Luijks tamelijk aparte wetenschapsfilosofische ideeën zich hebben weten te manifesteren in de gangbare geschiedgeschrijving van de afgelopen decennia. Hun betoog belicht deze ontwikkeling en laat zien dat lang niet iedereen binnen het wetenschappelijke discours het hiermee eens is.

Groniek wenst u veel leesplezier toe.

Noten

1. Obadja, 1: 3-4, NBG, Haarlem, 1951.
2. George Gordon, Byron, *Childe Harold's Pilgrimage*, Canto III, stanza LXXII, Ebook. (The Floating Press. 2009), 180-181, EBSCO.
3. Robert Roos, "Een wolkenkrabber is voor Pelli meer dan een hoog gebouw", *Trouw*, mei 1995, https://www.trouw.nl/nieuws/een-wolkenkrabber-is-voor-pelli-meer-dan-hoog-gebouw~b6728e72/.

225 Eenzame Hoogte.indd 389 17-11-2020 11:28:25